SINEZA: Časopis za humanističke i društvene nauke, 7(2)2026: 75-91
https://doi.org/10.63356/sin.2026.017
UDK 94(497.6)"04/14"(048.83)

CC BY NC ND

Оригинални научни чланак

Босна у дјелима српских средњовјековних аутора*

Павле Драгичевић

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, Босна и Херцеговина
pavle.dragicevic@ff.unibl.org

Рад „Босна у дјелима српских средњовјековних аутора" бави се анализом начина на који је простор средњовјековне Босне представљен у корпусу старе српске књижевности. Истраживање је усмјерено на три жанра српске средњовјековне писмености који садрже елементе историографског карактера: житија, љетописе и родослове. Ови текстови представљају важан дио сачуваног наративног корпуса српске средњовјековне културе и пружају увид у представе о прошлости и односу према сусједним земљама. У раду се испитује у којој мјери, у којим контекстима и с којим намјерама се у овим списима помињу Босна и њени владари, као и да ли се у њима могу препознати елементи политичких, идеолошких и културних ставова средина у којима су настали. Посебна пажња посвећена је наративној и жанровској анализи начина на који се обликује слика о Босни као простору, политичкој заједници и историјској традицији. Иако ограничени по историјској поузданости, ови списи представљају драгоцјен материјал за проучавање културно-политичких представа и идеологија средњовјековног друштва. Примарни циљ рада није утврђивање историјске тачности података, већ њихова систематизација и тумачење њихове функције унутар српске средњовјековне књижевности. На тај начин, рад настоји да допринесе бољем разумијевању начина на који су српски средњовјековни аутори конструисали представе о Босни.

Кључне ријечи: Босна, Србија, средњи вијек, наратив, житија, љетописи

Односи између Босне и Србије у средњем вијеку представљају сложен и вишеслојан процес који се током више вијекова мијењао у складу са политичким, етничким и културним приликама на ширем простору западног Балкана. Иако су обје земље припадале истом етничком, језичком и културном кругу њихов развој је био различит, условљен географским положајем,

* Рад је под истим насловом и у знатно скраћеној верзији прочитан као усмено саопштење на научном скупу „Бањалучки новембарски сусрети" који је 14. новембра 2025. одржан на Филозофском факултету у Бањој Луци.

унутрашњом друштвеном структуром и спољнополитичким утицајима па су током времена изграђивале различите облике државности и регионалних идентитета (Ćorović, 1940; Ćirković, 1964; Blagojević & Medaković, 2000; Isailović, 2018; 2019; 2025). Блискост у култури и поријеклу није искључивала политичко ривалство па су се односи двију земаља најчешће кретали између двије крајности – периодичних савезништава и отворених сукоба. Политичке везе понекад су биле учвршћене брачним савезима и међусобним дипломатским контактима, али су исто тако биле нарушаване спорним питањима територијалне припадности појединих области (Dinić, 1932; Ćorović, 1940, passim; Ćirković 1964, passim; Tošić, 1998; Dragičević, 2010; Rabić, 2010; Isailović, 2011; Dedić, 2019; 2021; Isailović, 2023). У културном погледу утицаји су били различитог интензитета. Православље, као доминантна духовна струја у Србији, преносило је снажан византијски утицај, док је у Босни, због географског положаја и отворености према Западу, дошло до прожимања источних и западних хришћанских елемената. То је створило особену духовну климу у којој се формирао специфичан облик хришћанства, који је сусједна Србија често гледала с подозрењем (Šanjek, 1975; Fine, 1975; Šidak, 1975; Ćirković, 1987; Dragojlović, 1987; Nilević, 1990; Šanjek, 2003; Ćošković, 2005; Ternovácz, 2019; Isailović, 2024, pp. 495–499). Културне везе нису, међутим, престајале. Многи писари и занатлије долазили су из Србије у Босну, а српски утицаји су уочљиви у књижевном и документарном материјалу насталом на простору средњовјековне Босне. Ћирилица, као писмо српске и босанске канцеларије, представљала је трајну културну спону између двију земаља (Nedeljković, 1955; Nedeljković, 1983; Đorđić, 1990; Dragojlović, 1997; Isailović, 2014). Економски односи су се развијали уз присуство дубровачких и других приморских трговаца. Путеви који су повезивали Србију и Босну преко Дрине били су међу најважнијим у балканској трговинској размјени. Иако су привредне везе понекад трпјеле због политичких сукоба, економска међузависност је остала стална карактеристика њихових односа (Dinić, 1937; Tadić, 1968; Kovačević, 1961; Škrivanić, 1974; Kovačević-Kojić, 1987; Ćirković et al., 2002; Kovačević-Kojić, 2007; Ćuk, 2019). У каснијим раздобљима, нарочито у другој половини XIV вијека, јачањем босанске краљевине и слабљењем централне власти у Србији, односи се постепено мијењају. Босна под Тврtком I Котроманићем преузима активнију улогу у региону, а његово крунисање представља врхунац тог процеса и свједочанство симболичког ослањања босанске краљевине на насљеђе српске државности у специфичном историјском тренутку (Ćirković, 1997; Filipović, 2022, pp. 63–73; Došlić, 2023; Došlić, 2024).

Полазећи од наведеног, циљ овог рада јесте да испита на који начин и са којом функцијом се Босна појављује у српским средњовјековним књижевним жанровима историографског карактера – житијима, љетописима и родословима – те какво јој је мјесто додијељено у оквиру идејно-политичке и духовне слике српске државе. Историјски оквир изложен у уводном дијелу

рада омогућава сагледавање ширине и интензитета политичких, економских и културних контаката између Србије и Босне, те би, наизглед, могао навести на очекивање да ће Босна у српским наративним изворима бити чешће и садржајније помињана. Међутим, управо супротно томе, упркос разноврсним и дуготрајним везама, Босна се у овим изворима појављује релативно ријетко, а њено мјесто у духовном и идејно-политичком поретку тадашње Србије, како је обликован у овим наративним изворима, најчешће је посредно и симболичко. Разлоге за то не треба тражити само у оскудности извора, већ прије свега у самом карактеру српске средњовјековне књижевности, чији је примарни циљ био утврђивање сакралног и легитимистичког поретка, односно потврђивање божански утемељеног легитимитета власти, а не описивање политичке стварности.[1] У том смислу, житија, љетописе и родослове треба посматрати као три различита, али међусобно повезана облика књижевног и идејног израза, који заједно граде слику свијета и поријекла српске државе. Ове наративне изворе не треба читати као одраз историјске стварности у ужем смислу, већ као књижевно-идеолошке конструкције које обликују пожељан поредак, легитимитет власти и сакралну мисију владара. Њихово разматрање омогућава увид у то како је Босна, као географски али и духовни сусјед, била укључена у ту слику и која је била функција њеног помена у оквиру српске средњовјековне историјске и духовне свијести, артикулисане кроз наративну представу.

Први помен Босне у неком од српских наративних извора јавља се релативно касно, тек крајем прве трећине XIV вијека. Он се налази у *Животима краљева и архиепископа српских* (тзв. *Даниловом зборнику*), једном од најобимнијих и најзначајнијих дјела српске средњовјековне књижевности, насталом у кругу архиепископа Данила II (1324–1337), његовог ученика и потоњих настављача (Radojčić, 1935; 1963, pp. 113–120; Bogdanović, 1980, pp. 175–180; Mak Danijel, 1988; 1991; Kašanin 2002, pp. 177–210). Босна се у овом дјелу помиње само узгред и искључиво у оквиру *Житија краља Драгутина*, прије као одјек његове владавине над сјеверним предјелима Босне – Усором и Соли, које је након повлачења с пријестола добио од угарског краља – него као самосталан историјски и политички простор са сопственом наративном и симболичком функцијом. Након описа познате сцене Драгутиновог пада с коња и уступања пријестола брату Милутину, аутор наводи да је Драгутин добио „многе крајеве угарске земље, а такође и од босанске земље", те да је „многе од јеретика босанске земље обратио у хришћанску веру", крстио их и присајединио светој саборној и апостолској цркви (Danilo 1935, p. 34). Иако кратак, овај запис ипак омогућава неколико важних запажања. У историографији је Драгутиново повлачење са пријестола, које се десило 1282. године, као и формирање његове засебне области недуго након тога више пута елаборирано. Упркос томе границе Драгутинове области, усљед мањка

[1] О српској средњовјековној књижевности в. (Bogdanović, 1980; Kašanin, 2002).

изворног материјала, само су оквирно познате (Dinić, 1951; 1952; Blagojević & Medaković, 2000, pp. 153–154)[2]. Архиепископ Данило (1935, p. 25) наводи да му је угарски краљ дао само „земљу звану Мачва“[3] али није јасно поменуо добитак осталих области: Београда, Усоре и Соли. Узимајући у обзир карактер овог књижевног дјела та политичка селективност није била случајност јер је у фокусу житија прије свега била легитимизација српског владара и истицање његове духовне величине. Добијање пространих области од угарског владара у тексту је тек дјелимично описано, чак и прећутано, јер је на тај начин у тексту ублажен утисак зависности Драгутина од угарског владара. Иако директно у тексту нису поменути, ти „крајеви босанске земље“ су области Усора и Соли. Занимљиво је да те области архиепископ Данило перципира као босанске иако су до његовог времена те територије углавном биле у саставу Угарске као засебна бановина, у односу на бановину Босну, која је додјељивана на управу члановима владарске породице или вазалима угарске круне (Ćirković, 2008, p. 6; Mrgić, 2008, pp. 55–60; Krstić et al, 2018, pp. 20–24). Међутим, објашњење би могло бити врло једноставно. Бан Стјепан II Котроманић је уз сагласност угарске круне припојио Усору и Соли Босни 1324. године, што временски одговара периоду у којем је архиепископ Данило писао *Житије краља Драгутина*. Ова околност одразила се у самом тексту на перцепцију Усоре и Соли као „босанске земље“. У научној литератури не постоји јединствен став о времену настанка, односно о датуму завршетка *Житија краља Драгутина*, те ово питање остаје отворено (Mak Danijel, 1991, p. 219). Казивања архиепископа Данила о сузбијању јереси на простору Усоре и Соли не противрјече познатим подацима. Настојања католичке цркве да, уз ослонац на војну снагу угарске круне, сузбије јерес у областима Усоре, Соли и Босне могу се пратити у сачуваној изворној грађи већ од краја XII вијека (Ćirković, 1964, pp. 47–69; Hašimbegović, 2003)[4]. Осим тога, у народној традицији и даље је присутно предање према којем се оснивање више православних манастира на подручју сјеверне Босне приписује краљу Драгутину (Mrgić, 2008, p. 61).

Резимирајући све напријед наведено, може се закључити да се појам „босанска земља“ у *Житију краља Драгутина* налази између историјско-географске референце и хагиографског наратива, при чему доминира потоњи. Босна се у житију не појављује као сусједна држава или самосталан политички ентитет, већ као симболички простор у којем се наративно артикулише мотив борбе против јереси и потврђује улога владара као браниоца вјере (*defensor fidei*). Мотив искорјењивања јереси на овом мјесту није плод историографског интересовања за политичке прилике у Босни, већ првен-

[2] О политичким приликама у Србији након споразума у Дежеву в. (Dinić, 1955; Marjanović-Dušanić, 1997, pp. 118–128).

[3] О земљи Мачви в. (Ćirković, 2008).

[4] Видјети и литературу у уводном дијелу рада.

ствено потврда духовне мисије српског владара као чувара православља. Историјски догађај, Драгутинов утицај у Босни, писац претвара у теолошку поуку о побједи правовјерја. Иако је Јелисавета, кћи краља Драгутина, била удата за Стјепана I Котроманића, сина тадашњег босанског бана Пријезде (Čremošnik, 1932, pp. 136–137), у *Зборнику* нема ни помена о тим родбинским и политичким везама са кућом Котроманића. Та селективност при избору детаља из политичке и друге прошлости показује да аутор није настојао да прикаже историјску стварност у пуном смислу, већ да обликује идеолошки уређену слику свијета у којој је Србија духовни центар, а „босанска земља" – њена периферија. Иако архиепископ Данило Босну не изоставља у потпуности из историјског и географског оквира, њено помињање остаје строго селективно и подређено хагиографском циљу, што указује на то да аутор није настојао да реконструише политичку стварност, већ да обликује идеолошки усмјерен наратив.

Најопширнији и најконкретнији помен Босне у српској хагиографији налази се у *Житију деспота Стефана Лазаревића* Константина Филозофа, насталом између 1433. и 1439. године (Bogdanović, 1980, pp. 216–219; Kašanin, pp. 321–343). Босна се у Константиновом *Житију деспота Стефана* помиње у неколико тематски ограничених и јасно профилисаних контекстâ који су у потпуности подређени хагиографској конструкцији владаревог лика: као простор принудног учешћа деспота Стефана у османском походу, као транзитна зона у оквиру османско-угарских сукоба у којој се он јавља као милосрдни посредник и заштитник хришћана, те као поприште унутрашњих немира и оружаних сукоба на самом крају његове владавине, интерпретираних у складу са морално-теолошком логиком житија. Иако су ови контексти по свом броју и тематском распону ограничени, њихова наративна обрада је знатно опширнија и садржајнија него у старијој хагиографској традицији. Док је у Даниловом зборнику Босна сведена на маргиналну и симболички редуковану референцу, у *Житију деспота Стефана Лазаревића* она је укључена у шири и наративно разрађенији хагиографски оквир, у којем се конкретни историјски догађаји користе као основа за обликовање идеолошки усмјерене интерпретације владаревог дјеловања.

У оквиру таквог наративног концепта, први помен Босне код Константина Филозофа везан је за турски поход на Босну почетком 1398. године[5], у којем се деспот Стефан појављује као учесник не по сопственој вољи, већ у складу са својим вазалним положајем. Константин Филозоф (1989, p. 90) наводи да је двије године након битке на Ровинама султан упутио „неизречену множину војске на Босну са својим синовима", са којима је пошао и кнез Стефан. Сам ток похода описан је штуро и сведен на мотив страховите зиме и масовне погибије војске, који је Константин сликовито изложио. У наставку, писац саопштава да је деспот Стефан био окривљен за неуспјех

[5] О овом походу детаљније је расправљао Емир Филиповић (Filipović, 2017; 2019, pp. 174–178).

похода, али да је, уз Божју помоћ, успио да одоли клеветама, чије носиоце Константин није именовао.[6] Тај мотив је послужио као хагиографско средство за обликовање лика владара као праведника који је страдао без кривице и кроз страдање био узвишен. Иако Константин није пређутао чињеницу вазалног учешћа („са њима пође"), он политички аспект похода потискује у други план, преображавајући догађај у морално-теолошку сцену. У средишту наратива стоји контраст између „неизречене множине" османске војске, као симбола безбожне силе, и христољубивог кнеза, који је страдао не по својој вољи. Опис сурове зиме и погибије војске добија обиљежја божанске казне, а не војног пораза, чиме је историјски догађај претворен у симбол духовног искушења. На тај начин Босна у овом дијелу текста *Житија деспота Стефана* не функционише као политички простор, већ као позорница моралне драме у којој је историјска стварност преобличена у поуку о страдању, искушењу и избављењу владара.

У оквиру истог хагиографског наративног обрасца треба посматрати и кратак помен Босне у опису похода султана Мусе на Србију 1413. године. Ради појашњења историјског контекста, потребно је истаћи да је овај сукоб био дио ширих процеса који су услиједили након пораза Османског царства у Ангорској бици 1402, а прије свега резултат унутрашњих династичких сукоба између султана Мусе и његовог брата Мехмеда, потоњег султана Мехмеда I. Слабљење османског утицаја у том раздобљу омогућило је интензивирање веза деспота Стефана са угарским двором, што је допринијело формирању шире политичко-војне коалиције која се успјешно супротставила Мусином нападу. У том контексту, Константин Филозоф (1989, p. 116) биљежи да су уз деспота Стефана, који је „са запада" кренуо у сусрет Мехмедовој војсци, стајали „угарски великаши, босанске и напред поменуте исмаиљћанске војводе". Босна се овдје не појављује као географски или политички простор, нити као самосталан чинилац догађаја, већ искључиво кроз присуство неименованих босанских великаша укључених у ширу савезничку коалицију. Тај наративни поступак јасно показује да Константин не настоји да прикаже конкретне српско-босанске односе, нити да разматра унутрашње политичке прилике у Босни, већ да нагласи улогу деспота Стефана као легитимног и централног политичког актера око којег се окупљају различите снаге, хришћанске и муслиманске, у борби против заједничког противника. У том смислу, босанска властела у Константиновом наративу функционише као дио легитимне и праведне коалиције, чије присуство додатно учвршћује слику деспота Стефана као ослонца политичког и моралног поретка, а не као самосталан политички субјект са сопственом агендом.[7]

---

[6] Након неуспјешног похода, дио српске властеле побунио се против кнеза Стефана настојећи да га компромитује пред султаном, откривајући његове тајне преговоре са угарским краљем Жигмундом. О овим унутрашњим политичким потресима и покушајима дискредитације деспота детаљније је расправљао Марко Шуица (Šuica, 1997).

[7] У питању су били одреди босанског војводе Сандаља Хранића Косаче који је, попут деспота

Трећи помен Босне у *Житију деспота Стефана* појављује се у контексту османско-угарских сукоба током султановог похода на истоку и односи се на догађаје који се могу повезати са битком у Лашви 1415. године. Константин Филозоф (1989, p. 119) саопштава да је турски султан послао „своју војску на Угре преко Босне" гдје је она заробила угарске бароне и одвела их у заробљеништво. Иако је овај помен наративно маргиналан, он је значајан по начину на који Константин Филозоф структурише улогу босанског простора у хагиографском дискурсу. Босна се и овдје јавља искључиво као транзитна и посредничка сцена („преко Босне"), а не као самосталан политички ентитет, док је у фокусу приповиједања поново деспот Стефан, и то у улози хришћанског заштитника и посредника. Константин истиче да су угарски великаши, заробљени од османске војске, „посредством деспотовим" откупљени и избављени од „горке смрти", чиме се наглашава владарева милосрдност, дипломатска моћ и морални ауторитет.[8] Историјски догађај – османска побједа над Угрима – остаје у позадини, док се наративна тежишна тачка помјера ка деспотовој спаситељској интервенцији. Као и у опису похода из 1398. године, Константин потискује сложене политичке односе и војну динамику, а простор Босне користи као сценографију за хагиографску артикулацију владаревих врлина. На тај начин, Босна ни у овом случају не функционише као историјски или политички субјект, већ као дио ширег морално-теолошког оквира у којем се деспот Стефан представља као праведник, посредник и заштитник хришћана у времену општих страдања.

Четврти Константинов помен Босне знатно је опширнији и односи се на сукоб деспота Стефана Лазаревића са босанским краљем око Сребренице, као и на побуну која је убрзо након тога избила у самом граду. Константин Филозоф (1989, pp. 122–123) наводи да је босанска војска коју је предводио краљ напала Сребреницу[9] која је тада била у српским рукама. Деспот Стефан је, потом, изненадним маневром прешао преко Дрине, ријеке за коју су, по Константиновим ријечима, „Босанци мислили да се не може прећи", те је на тај начин извојевао побједу и заплијенио три топа, међу којима и онај највећи, по имену *Хумка*. Тај топ је, према писцу, однијет у Београд, док су преостала

Стефана, у том тренутку био Жигмундова вазал (Kurtović, 2009, pp. 197–198). О Мусином походу на Србију в. (Mišić, 1987).

[8] Константин Филозоф наводи да су угарски племићи Петар и Иваниш Мировијски откупљени из турског заробљеништва, што се поклапа са појединим документарним изворима. Из угарских извора види се да се радило о четворици племића: Јовану Маротију тј. Јовану Моровићком (Johannes de Maroth), бану Мартину Дершу (Martinus banus), Јовану од Харапа (Johannes de Halap/Haraph) и Петру Сепешу (Petrus de Zepes). Бан Мартин и Јован од Харапа умрли су у турском заробљеништву. Детаљно о овом догађају расправљају Сима Ћирковић (Ćirković, 2005), Дубравко Ловреновић (Lovrenović, 2005), Александар Крстић (Krstić, 2017, pp. 85–86) и Невен Исаиловић (Isailović, 2021).

[9] Лазар Мирковић, чијим смо се преводом служили у овом раду, термин који у рукопису, по којем је приређено издање, гласи „градь сребрьныи глаголѣмыи" слободније је превео као Сребреница. (Jagić, 1875, p. 317; Filozof, 1989, p. 123).

два пренесена у Сребрник, утврђење изнад Сребренице.[10] Босански краљ је побјегао али га је деспот пратио са војском „у босанске крајеве“ гдје се краљ био склонио „у једном од тврдих градова“ молећи касније за мир.[11] Константин у овом дијелу текста гради лик владара као одважног и стратешки домишљатог, који користи терен и временске прилике у своју корист. Опис Дрине као ријеке „коју је немогуће прећи“ има библијску конотацију јер подсјећа на старозавјетне преласке воде који означавају Божју помоћ и духовно надвладавање препрека. Тако и овај мотив добија двоструку функцију, као доказ владареве војне вјештине и као знак Божјег благослова који омогућава да „немогуће“ постане могуће. Помињање топова (*пращи*[12], како их назива Константин), а посебно оног именованог *Хумка*, представља риједак технички детаљ у нашој средњовјековној хагиографији. Он има симболичку улогу. Приказује деспота као владара који влада „новим оружјем“ и тиме успјешно спаја традиционалну хришћанску владарску мудрост са технолошки напредним војним средствима свога доба. Преношење највећег топа у Београд има и симболички смисао – као да се тиме снага побједе преноси у пријестоницу, чиме се Београд симболично утврђује као нови центар политичке моћи. Бјекство босанског краља и заплијена артиљерије додатно наглашавају војни тријумф, али без икаквог ширег политичког разматрања самог сукоба. Иако је ријеч о рату са Босном, Константин не улази у његове узроке, дипломатске односе нити конкретне политичке околности, већ Босну своди на неодређен простор „босанских крајева“, док је пажња усмјерена искључиво на дјеловање и морално стање деспота Стефана. Други дио Константиновог пасуса доноси

[10] У преводу Л. Мирковића стоји Сребреница али у рукопису стоји „Сребрьникь“ (Jagić, 1875, 317). У питању је утврђење које је изграђено изнад насеља Сребренице ради заштите рудника и самог насеља. О њему детаљније расправља Михаило Динић (Dinić, 1978). О самом рату између босанског краља и деспота Стефана који се десио у јесен 1425. године в. (Purković, 1978, pp. 107–108; Živković, 1981, p. 113; Veselinović, 1995, p. 92; Dedić, 2021, pp. 289–293).

[11] Постојећи изворни подаци не говоре детаљно колико дубоко је деспот Стефан продро у Босну са војском. Паво Живковић (Živković, 1981, p. 113) тврди да се краљ Твртко II склонио у Бобовац.

[12] Термин *прашта* повезан је са глаголима *праскати, праштати, прашшити*, који означавају пуцање и нагли, гласан прасак, буку и лом. Константинов назив за рано артиљеријско оружје очигледно је изведен из ономатопејске глаголске основе, што упућује на то да је артиљерија у раном периоду именована према звучном и деструктивном ефекту. Л. Мирковић овај термин преводи функционално одговарајућим аналогом *праћка* (Rječnik, 1935, pp. 369–373, 379; Skok, 1973, pp. 20, 24). Француски путописац Бертрандон де ла Брокијер (de la Brokijer, 2002, pp. 110–111) посјетио је 1433. Београд и наводи да је у тамошњој тврђави затекао четири бомбарде од којих је једна, „највећа коју је икад видио, имала грло од 42 палца ширине“. Михаило Динић (Dinić, 1934, pp. 93–96) допустио је могућност да је Брокијер видио босанску *Хумку*. Калибар од преко једног метра, који је описао Брокијер, чини се заиста претјераним јер би у том случају *Хумка* била у рангу највећих европских бомбарди позног средњег вијека. Треба, ипак, имати у виду да путописци често заокружују или наводе претјерано високе бројеве. Такође, могуће је да је француски путописац мјерио спољни пречник цијеви а не унутрашњи калибар. Уз све наведене резерве, Брокијеров податак недвосмислено указује на бомбарду изузетних димензија.

наглу промјену тона. Након војног тријумфа, Константин приказује побуну у Сребреници, гдје је надзорник рудника сребра бачен са палате. Побуна је угушена уз суровост која је у житију неуобичајено отворено описана („ухвативши и неке невине ради убиства младића, одсецаше им руке и ноге“). Писац не прикрива насиље, већ га уводи у моралну структуру текста. Опис литургијског тренутка на Велики четвртак и владаревог неконтролисаног плача уводи мотив покајања. Усљед побуне и њеног гушења, деспот доживљава духовну кризу и дубоко кајање, што Константин описује са изразитим емотивним набојем. Овај морални преокрет, од војног тријумфа до покајања, показује синтезу историје, реторике и етике унутар једног хагиографског наратива. Константин Филозоф тиме постиже сложену композицију. У првом дијелу наглашава владареву војну домишљатост и дисциплину, у другом његову праведност у управи, а у трећем уводи мотив плача као симбол духовног очишћења. Таква структура омогућава да се лик деспота Стефана сагледа у пуној моралној димензији као владара који побјеђује и гријеши, али се каје и тиме се успиње ка хришћанском савршенству. При томе, занимљиво је да су становници Босне у овом одломку приказани без демонизације. Константин их представља као озбиљног, али пораженог противника, са којим се, на крају, постиже мир. Такав однос открива постепену секуларизацију хагиографске перспективе, односно, историјска стварност улази у текст без губитка моралног смисла. У закључном дијелу описа, Константин уводи снажну симболичку поуку. Побуна у руднику сребра и деспотово кајање постају метафора за опасност земаљског богатства. Писац као да и из самог мјеста радње извлачи морални закључак чиме се имплицитно сугерише да је опасност духовног пада највећа управо на мјестима материјалног богатства.[13]

Поређењем помена Босне у *Даниловом зборнику* и у *Житију деспота Стефана Лазаревића* Константина Филозофа јасно се уочава промјена не само у обиму и садржају наративног интересовања, већ и у самом поимању односа између историје и хагиографије. Код архиепископа Данила Босна се појављује маргинално, узгредно и без икакве наративне разраде, искључиво као симболички простор у којем се артикулише мотив борбе против јереси и потврђује духовна мисија владара. Тај помен нема историјску динамику нити политички контекст и у потпуности је подређен легитимистичкој и сакралној логици житија.

[13] Побуна у Сребреници догодила се на прољеће 1427. године а детаљније је позната из дубровачких извора који се углавном односе на судбину њихових трговаца у Сребреници у вези са деспотовим репресалијама. Мавро Орбин даје наративно уобличену верзију догађаја. По њему, деспот Стефан је послао у Сребреницу једног свог властелина, Владислава, да управља насељем. Пошто је он преко сваке мјере угњетавао становнике избила је побуна у којој је био убијен. Да би осветио његову смрт деспот је дошао у Сребреницу са великом војском, похватао неке од убица и погубио их разним мукама. Такође је заробио многе дубровачке трговце и властелине, који су се послом задесили у Сребреници, и заплијенио њихово имање. Некима од њих је ископао једно око или одсјекао руку јер их је сумњичио да су учествовали у завјери (Živković, 1981, 113; Dinić, 2003, pp. 512–514; Orbin, 2006, 107–108).

Насупрот томе, Константин Филозоф, пишући један вијек касније, укључује Босну у знатно шири и наративно разрађенији контекст. Иако Босна ни код њега не постаје самосталан предмет историјског интересовања, она функционише као простор конкретних историјских догађаја – војних похода, оружаних сукоба, побуна и дипломатских посредовања – који служе као основа за сложену морално-теолошку интерпретацију владаревог дјеловања. У том смислу, Константиново житије представља прелазни облик између класичне хагиографије и историографске биографије, у којем историјска стварност више није потиснута, већ укључена и преобликована у складу са етичком логиком текста (Bogdanović, 1980, pp. 217–218).

Функција љетописа, као посебног средњовјековног књижевног жанра историографског карактера, била је биљежење историјских догађаја у сажетим, хронолошки поређаним записима. У историографији је ова врста наративних извора темељно обрађена, те се због просторних ограничења овдје неће шире разматрати њихова генеза, структура и развој (Trifunović, 1990a; Mihaljčić, 1999a; Ćirković, 2008; Vasiljević, 2015). Српски љетописи се у науци уобичајено дијеле на тзв. старије, настале у посљедњој четвртини XIV вијека, и млађе, који су сачувани у око педесетак преписа. Управо ова друга група представља посебан истраживачки проблем због сложене текстуалне традиције. Већина млађих љетописа позната је из преписа насталих између XVI и XVIII вијека, који су резултат бројних прерада, допуна и укрштања различитих редакција. Због тога је често тешко поуздано разграничити шта у тим текстовима припада изворном средњовјековном језгру, а шта представља накнадни слој обликован под утицајем каснијих историјских околности. Ипак, упадљиво је да се Босна у старијим љетописима готово уопште не помиње, док се у млађим јавља више десетина пута, било непосредно, било кроз појмове који се односе на њену територију и владаре. Због ограниченог обима рада није могуће анализирати сваки појединачни помен. Тим прије што су ти текстови у литератури већ били предмет систематизације и процјене степена историјске поузданости (Ćorović, 1931; Stranjaković, 1932; Babić, 2018). Пажња ће овдје бити усмјерена на репрезентативне и интерпретативно најзначајније примјере, као и на њихову могућу наративну и идејну функцију у оквиру љетописне традиције и њених каснијих редакција.

Једну мању групу чине кратки записи који се односе на турски поход на Босну (Stojanović, 1927, pp. 113, 121, 219). Иако су ти догађаји у појединим љетописима датирани 1397. или 1399. годином, из контекста је јасно да се односе на збивања с почетка 1398. године. Те сажете вијести тематски се подударају са описом истог похода у *Житију деспота Стефана Лазаревића* Константина Филозофа, али због њихове изразите краткоће и шаблонске формулације није могуће утврдити непосредну текстуалну зависност. Прије се може претпоставити да оба текста одражавају исто историјско памћење или шири наративни оквир у којем је тај догађај био уобличен. Разлике у фор-

мулацији и степену редукције упућују на то да је вијест у љетописној традицији циркулисала у скраћеним и прилагођеним облицима. То уједно може да покаже да поједине љетописне биљешке могу представљати и кондензоване одразе ширих историјско-наративних или хагиографских казивања, иако се конкретни текстуални предлошци данас не могу поуздано реконструисати (Stranjaković, 1932, p. 60).

Највећи број записа односи се на турско освајање Босне 1463. године, као и на касније угарско–османске сукобе у области Јајца и Зворника у годинама након освајања (Stojanović, 1927, pp. 120, 235, 236, 238, 246, 247, 250, 295). У том контексту треба посматрати и биљешке о вјенчању Стефана Томашевића, сина претпосљедњег босанског краља Стефана Томаша, за Јелену (Мару), кћер српског деспота Лазара Бранковића[14] (Stojanović, 1927, p. 244). Судећи по садржају и формулацијама, може се претпоставити да бар дио тих записа потиче из друге половине XV вијека, односно из времена непосредно након пада Босне, али не и из старијег раздобља. Посебно су занимљиви примјери у којима су каснији преписивачи настојали да у љетописни текст укључе елементе старије традиције. Тако један запис помиње поход цара Душана на Босну тринаест година прије његове смрти (Stojanović, 1927, pp. 112, 205). Иако тај податак није хронолошки тачан — јер је у модерној историографији утврђено да се рат одиграо око 1350. године, приближно пет година прије Душанове смрти (Babić, 2018, p. 305) – он указује на накнадну реконструкцију догађаја, вјероватно засновану на предању или посредном памћењу. То би могло да упути на закључак да су љетописи, чак и када су биљежили историјске догађаје, понекад могли да функционишу и као текстуални одраз колективног памћења него као непосредни документарни запис. Љетописи настали у XVI и XVII вијеку, који у себи чувају бар неко језгро средњовјековне традиције, приказују турску најезду као дио ширег наратива о пропасти српског царства. Пад Босне у овим биљешкама има и симболичку димензију, јер се она не појављује само као посебна држава, већ као дио заједничког простора страдања. Пад Босне под Турке означавао је не само територијални губитак, већ би могао да се тумачи и као системски крах хришћанског поретка на српском етничком простору – крах власти, династија, црквених институција и цјелокупног државног и друштвеног система који је темељен на хришћанским вриједностима. Управо на овим темељима средњовјековни књижевни наративи – житија, љетописи, родослови – грађени су као средство да фиксирају, тумаче и учврсте смисао овог поретка, као и да опомену о његовој угрожености. Без обзира на то што се љетописи за разлику од житија налазе на другом крају сакрално-историјског спектра, јер у њима не налазимо животе светих, већ записе о походима, побједама и несрећама, и у њима може да се примијети нека врста духовне повезаности између Србије и

[14] Историјски контекст тог догађаја подробније образлаже Н. Исаиловић (Isailović, 2011, pp. 209–212).

Босне као земаља које дијеле исту судбину упркос политичкој раздвојености. Узимајући у обзир вријеме када су настале млађе редакције љетописа, може се закључити да су њихови аутори или преписивачи уносили помене Босне не само зато што је њен пад потресао хришћански свијет у XV вијеку, већ и зато што је у времену турске окупације он служио као подсјећање на потребу духовног јединства и отпора. На тај начин, у љетописима Босна добија двојаку улогу: историјску, као простор освајања, страдања и пропадања, али и морално-симболичку, као знак опомене, позив на очување заједничке вјере и отпор према Турцима.

Српски средњовјековни родослови су кратки историографско-генеалошки списи у којима се редосљедом наводе имена владара и поријекло српских династија, већином Немањића, понекад уз кратке напомене о њиховим дјелима (Trifunović, 1990b; Mihaljčić, 1999b; Vasiljević, 2016). Иако по форми изгледају као једноставни спискови, они имају сложену идеолошку и политичку функцију. Нису настали као пуки „породични записи", већ као текстуални израз државног и династичког легитимитета. Први писани родослови настали су за вријеме или непосредно након владавине српског цара Уроша. Управо је тај историјски тренутак распада централне власти представљао подстицај за настанак родослова – као реакција на потребу да се сачува идеја државног и династичког континуитета у времену политичке фрагментације. Супротно првобитној хипотези Ђорђа Радојичића (1948) који је сматрао да су прве писане верзије родослова могле настати на подстицај босанског бана Твртка уочи свог крунисања за краља Срба и Босне 1377., најновија мишљења, ипак, говоре у прилог томе да су прве писане верзије настале у кругу немањићке дворске или црквене писмености (Vasiljević, 2015, pp. 99–101; Vasiljević, 2016, p. 80). Њихов циљ био је да у тренутку пољуљаног ауторитета младог цара Уроша представе сажету историју државе и потврде легитимитет његове власти. Као и у случају љетописа, и код родослова се јављају слични методолошки проблеми јер су сачувани у позним преписима и прерадама, најчешће из XVI и XVII вијека, што отежава издвајање њиховог средњовјековног језгра од каснијих интерполација. Од једанаест познатих родослова, Твртко I се помиње у четири (карловачком, загребачком, врхобрезничком и пејатовићевом) који су сачувани у преписима из поменутог периода (Stojanović, 1927, pp. 38, 39, 50). У свима се он јавља искључиво са титулом бана. У кругу Твртковe канцеларије и писарске традиције родословни текстови могли су бити преписивани и адаптирани да истакну његово поријекло односно да се, као праунук краља Драгутина по мајчиној линији, представи као законити насљедник српске круне (Filipović, 2022, pp. 63–73; Vasiljević, 2024). Такав текстуални израз владарског програма имао је за циљ да обезбиједи подршку утицајнијег слоја друштва, али и појединих спољних политичких фактора, као што је дубровачка комуна. Тврткови писари, који су били упознати са рашком канцеларијском традицијом, користећи ћирилицу, формуларе

српских повеља и сродне административне обрасце, могли су да проширују постојеће родослове новим генеалошким линијама, уводећи Котромaниће у немањићко стабло, или да интерпретирају већ познате текстове у складу са његовом политичком потребом за легитимацијом. Посматрани у том контексту, родослови нису настали као Тврtков пројекат, али су под његовим утицајем добили ново значење. Постали су средство династичке и идеолошке реинтерпретације, на раскршћу политике, историје и симболике. Као такви, родослови нису били пуки спискови владара, већ писани докази континуитета, израз потребе за легитимитетом и средство да се духовно и симболички превазиђе губитак јединства српске државе. Родослови тако припадају истом кругу текстова који историју не само да биљеже него и тумаче, обликујући представу о континуитету власти и смислу политичког поретка.

Средњовјековна српска књижевност није развила свјетовну прозну традицију у обиму и облику каква је била присутна у појединим западноевропским срединама у којој би се јављале референце на политичка збивања, трговину, путовања или сусједне земље. Није, дакле, посједовала хроничарски или географски интерес какав се уочава у савременој европској традицији (Matković, 1878; Macartney, 1953; de la Brokijer, 2002; Campbell, 2019; Konoshita, 2019). У великој мјери била је усмјерена према унутра, ка духовном и идеолошком центру државе, и почивала је на принципу духовне сврсисходности. Њен примарни циљ био је да историјско искуство претвори у теолошку поуку, а политичке догађаје у знаке Божје промисли. У таквом оквиру, сусједне земље и народи, па и сама Босна, појављују се само онда када њихово помињање има моралну или духовну сврху. Босна је, при том, посматрана и као простор вјерске разноликости и релативне нестабилности, с присуством православља, католицизма и Цркве босанске, што је вјероватно допринијело томе да не буде укључена у стандардни модел светородне и сакрализоване историје. Притом запажамо један својеврсни парадокс. Упркос етничкој и културолошкој блискости и економској повезаности, она је у духовној географији српске књижевности остала својеврсна периферија. Иако је била реципијент српске културне традиције, Босна није постала значајнија тема те исте традиције. Сагледавањем начина на који се јавља у српским житијима, љетописима и родословима, уочава се да је њена улога била прије свега симболична. У житијима се појављује као мјесто духовног искушења, у љетописима углавном као простор заједничког страдања, а у родословима као дио династичког и културног насљеђа које превазилази државне границе. Такав приказ одражава суштину поимања историје унутар српске средњовјековне културе – као израза божанског поретка и низа духовних поука, а не као примарно документарну хронику политичких збивања.

Literatura

Babić, B. (2018). Pomeni imena Bosna u starim srpskim rodoslovima i ljetopisima. In Z. Nikitović (ed.), *Srpsko pisano nasljeđe i istorija srednjovjekovne Bosne i Huma* (pp. 301–318). Filološki fakultet Univerziteta u Banjoj Luci & Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu & Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.

Blagojević M., & Medaković D. (2000). *Istorija srpske državnosti*. Srpska akademija nauka i umetnosti ogranak u Novom Sadu & „Beseda" izdavačka ustanova pravoslavne Eparhije bačke & Društvo istoričara južnobačkog i sremskog okruga.

Bogdanović, D. (1980). *Istorija srpske književnosti*. Srpska književna zadruga.

de la Brokijer, B. (2002). *Putopis Putovanje preko mora – kroz Palestinu, Malu Aziju, Srbiju i Francusku*. Čigoja štampa.

Campbell, M. B. (2019). Medieval Travel Writing (1): Peregrinatio and Religious Travel Writing. In N. Das, T. Youngs (eds.), *The Cambridge History of Travel Writing* (pp. 33–47). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781316556740.003

Čremošnik, G. (1932). *Istoriski spomenici dubrovačkog arhiva. Kancelariski i notarski spisi 1278–1301*. Srpska kraljevska akademija.

Ćirković, S. (1964). *Istorija srednjovekovne bosanske države*. Srpska književna zadruga.

Ćirković. S. (1987). Bosanska crkva u bosanskoj državi. In E. Redžić (ed.), *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I; Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države* (pp. 191–254). Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Ćirković, S. (1997). Sugubi venac; Prilog istoriji kraljevstva u Bosni; In S. Ćirković, *Rabotnici, vojnici, duhovnici; Društva srednjovekovnog Balkana* (pp. 277–305). Equilibrium.

Ćirković, S. (2005). O jednom posredovanju despota Stefana između Ugarske i Turske. *Istraživanja*, 16, 229–240.

Ćirković, S. (2007). Srpski letopisi i vizantijske kratke hronike. In S. Ćirković, *O istoriografiji i metodologiji* (pp. 13–19). Istorijski institut u Beogradu.

Ćirković, S. (2008). Zemlja Mačva i grad Mačva. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, *LXXIV*, (1–4), 3–20.

Ćirković, S., & Kovačević-Kojić, D., & Ćuk, R. (2002). *Staro srpsko rudarstvo*. Vukova zadužbina & Prometej.

Ćorović, V. (1931). Dubrovnik u srpskim rodoslovima i letopisima. In *Rešetarov zbornik iz dubrovačke prošlosti* (pp. 55–57). Knjižara „Jadran" u Dubrovniku.

Ćorović, V. (1940). *Historija Bosne*. Srpska kraljevska akademija.

Ćošković, P. (2005). *Crkva bosanska u XV. stoljeću*. Institut za istoriju u Sarajevu.

Ćuk, R. (2019). *Srbija i mediteranski svet u poznom srednjem veku – odabrani radovi Ruže Ćuk*. Istorijski institut u Beogradu.

Danilo arhiepiskop (1935). *Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih* (prev. L. Mirković). Srpska književna zadruga.

Dedić, E. (2019). Serbian princesses at the Bosnian courts in the 15th century (Contribution to knowledge of the marital relations of the rulers andnoblemen of the Bosnian Kingdom and the Serbian Despotate). In E. Duranović, E. Dedić, N. Rabić (eds.), *Bosna i njeni susjedi u srednjem vijeku, Pristupi i perspektive* (pp. 229–251). Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu.

Dedić, E. (2021). *Bosansko kraljevstvo i srpska despotovina (1402–1459)*. Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu.

Dinić, M. (1932). *O Nikoli Altomanoviću*. Srpska kraljevska akademija.

Dinić, M. (1934). Prilozi za istoriju vatrenog oružja u Dubrovniku i susednim zemljama. *Glas Srpske kraljevske akademije*, CLXI, Drugi razred, 83, 57–97.

Dinić, M. (1937). Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina. *Jugoslovenski istorijski časopis*, *3*, 119–146.

Dinić, M. (1951). Oblast kralja Dragutina posle Deževa. *Glas Srpske akademije nauka*, CCIII, Odeljenje društvenih nauka, 1, 61–80.

Dinić, M. (1952). Uz raspravu „Oblast kralja Dragutina posle Deževa". *Istorijski časopis*, *3*, 249–251.

Dinić, M. (1955). Odnos između kralja Milutina i Dragutina. *Zbornik radova Vizantološkog instituta, 3*, 49–81.

Dinić, M. (1978). Srebrnik kraj Srebrnice. In M. Dinić, *Srpske zemlje u srednjem veku* (pp. 357–367). Srpska književna zadruga.

Dinić, M. (2003). Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni I. In M. Dinić, *Iz srpske istorije srednjega veka* (pp. 456–553). Equilibrium.

Došlić, D. (2023). Sugubi vijenac kralja Stefana Tvrtka Kotromanića: Nova interpretacija. *Inicijal – Časopis za srednjovekovne studije*, *11*, 137–164. https://doi.org/10.29341/IN.11.0.137164

Došlić, D. (2024). „Izdanci svetog korijena". Pitanje dinastičkog legitimiteta u srednjovjekovnoj Bosni. *Crkvene studije*, *21*, 279–295. https://doi.org/10.18485/ccs_cs.2024.21.21.18

Dragičević, P. (2010). Četiri pisma o ratnicima zarobljenim u Kosovskoj bici. *Građa o prošlosti Bosne*, *3*, 97–110.

Dragojlović, D. (1987). *Krstjani i jeretička crkva bosanska*. Balkanološki institut SANU.

Dragojlović, D. (1997). *Istorija srpske književnosti u srednjovekovnoj bosanskoj državi*. Izdavačko preduzeće „Svetovi" u Novom Sadu.

Đorđić, P. (1990). *Istorija srpske ćirilice*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva u Beogradu.

Filipović, E. (2017). The Ottoman-Serbian Attack on Bosnia in

1398. In A. Koyuncu (ed.), *Uluslararsi Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu – Bildiriler, 1* (pp. 119–125). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi & Balkan ve Ege Uygulama ve Araştirma Merkezi.

Filipović, E. (2019). *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*. Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu.

Filipović, E. (2022). *Kotromanići; Stvaranje i oblikovanje dinastičkog identiteta u srednjovjekovnoj Bosni*. Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Filozof, K. (1989). *Žitije despota Stefana Lazarevića* [preveo L. Mirković]. Prosveta & Srpska književna zadruga.

Fine, J. (1975). *The Bosnian Church: A New Interpretation*. East European Quarterly.

Hašimbegović, E. (2003). Prve vijesti o pojavi hereze u Bosni. *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu*, *32*, 39–47.

Isailović, N. (2011). Bračni planovi Kotromanića i državna politika Bosne polovinom XV veka. In M. Spremić (ed.), *Pad srpske despotovine 1459. godine* (pp. 203–214). Srpska akademija nauka i umetnosti.

Isailović, N. (2014). *Vladarske kancelarije u srednjovekovnoj Bosni* [Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu]. https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/3333?locale-attribute=sr_RS

Isailović, N. (2018). Pomeni srpskog imena u srednjovekovnim bosanskim ispravama. In Z. Nikitović (ed.), *Srpsko pisano nasljeđe i istorija srednjovjekovne Bosne i Huma* (pp. 261–282). Filološki fakultet Univerziteta u Banjoj Luci & Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu & Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.

Isailović. N. (2019). Pogled iznutra i pogled sa strane – percepcija srednjovekovne bosanske države i njenih stanovnika u domaćim i stranim izvorima. In E. Duranović, E. Dedić, N. Rabić (eds.), *Bosna i njeni susjedi u srednjem vijeku, Pristupi i perspektive* (pp. 33–57). Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu.

Isailović, N. (2021). The Battle of Lašva (1415) – The Greatest Hungarian Defeat after Nicopolis Revisited, In Zsuzsanna Kopeczny (ed.), *Politics and Society in the Central and South-East Europe; Life under the Shadow of the Ottoman Empire's Expansion (15th–16th centuries)* (pp. 83–91). Editura Mega – Cluj-Napoca.

Isailović, N. (2023). Hum između Nemanjića i Šubića početkom XIV veka. *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, *LX*(II), 997–1022. https://doi.org/10.2298/ZRVI2360997I

Isailović, N. (2024). Teritorijalni razvoj zemlje Pavlovića i zemlje Kosača u Podrinju i Polimlju i verske prilike u njima. In Z. Nikitović, V. Topalović (eds.), *Srpski srednjovjekovni spomenici iz Bosne i Huma; Proučavanje Čajničkoga jevanđelja* (pp. 485–506). Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske & Srpska pravoslavna mitropolija dabrobosanska.

Isailović, N. (2025). Osećanje pripadnosti u srednjovekovnoj Bosni: od lokalnog do državnog identiteta. In S. Marjanović-Dušanić, A. Savić (eds.), *Koncepti nacionalizma i patriotizma u srpskom političkom diskursu: Srednji vek, novi vek, savremeno doba. Knjiga prva* (pp. 181–194). Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Jagić, V. (1875). Konstantin Filozof i njegov život Stefana Lazarevića despota srpskoga. *Glasnik Srpskog učenog društva*, *XLII*, 223–328.

Kašanin, M. (2002). *Srpska književnost u srednjem veku*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva u Beogradu.

Konoshita, S. (2019). Medieval Travel Writing (2): Beyond the Pilgrimage. In N. Das, T. Youngs (eds.), *The Cambridge History of Travel Writing* (pp. 48–61). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781316556740.004

Kovačević, D. (1961). *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*. Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine.

Kovačević-Kojić, D. (1987). Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države. In E. Redžić (ed.), *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I; Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države* (pp. 85–190). Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Kovačević-Kojić, D. (2007). *Gradski život u Srbiji i Bosni (XIV–XV vijek)*. Istorijski institut u Beogradu.

Krstić, A. (2017). Ugri i srpsko-ugarski odnosi u biografiji despota Stefana Lazarevića Konstantina Filozofa. In G. Jovanović (ed.), *Srednji vek u srpskoj nauci, istoriji, književnosti i umetnosti VIII* (pp. 71–89). Narodna biblioteka „Resavska škola" u Despotovcu & Institut za srpski jezik SANU.

Krstić, A., Isailović, N., & Jakovljević, A. (2018). B(ij)eljin(a) – zemlja, kneštvo, arhiđakonat, distrikt, nahija. *Istorijski časopis*, *67*, 13–54.

Kurtović, E. (2009). *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*. Institut za istoriju u Sarajevu.

Lovrenović, D. (2005). Bitka u Lašvi 1415. godine. In N. Budak (ed.), *Raukarov zbornik – Zbornik u čast Tomislava Raukara* (pp. 275–295). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF-press.

Macartney, C. (1953). *The Medieval Hungarian Historians*. Cambridge University Press.

Mak Danijel, G. (1988). Danilo Drugi. In G. Mak Danijel, D. Petrović (ed.), *Danilo Drugi, Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih; Službe* (pp. 9–24). Prosveta & Srpska književna zadruga.

Mak Danijel, G. (1991). Genezis i sastavljanje Danilovog zbornika. In V. Đurić (ed.), *Arhiepiskop Danilo II i njegovo doba* (pp. 217–224). SANU.

Marjanović-Dušanić, S. (1997). *Vladarska ideologija Nemanjića*. Srpska književna zadruga & Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve & Izdavačko preduzeće „CLIO".

Matković, P. (1878). Putovanja po balkanskom poluotoku za srednjega vieka. *Rad JAZU*, 42, 56–185.

Mihaljčić, R. (1999a). Letopisi. In S. Ćirković, R. Mihaljčić (eds.),

Leksikon srpskog srednjeg veka (pp. 367–368). Knowledge.

Mihaljčić, R. (1999b). Rodoslovi. In S. Ćirković, R. Mihaljčić (eds.), *Leksikon srpskog srednjeg veka* (pp. 625–627). Knowledge.

Mišić, S. (1987). Pohod sultana Muse na despotovinu 1413. godine i istočna srpsko-turska granica. *Istorijski glasnik*, *1–2*, 75–88.

Mrgić, J. (2008). *Severna Bosna 13–16. vek*. Istorijski institut u Beogradu.

Nedeljković, B. (1955). O „bosančici". *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, *21*(3–4), 271–284.

Nedeljković, B. (1983). Nekoliko podataka o našem jeziku iz arhiva Dubrovačke republike. *Istorijski časopis*, *XXIX–XXX*, 101–115.

Nilević, B. (1990). *Srpska pravoslavna crkva u BiH do obnove Pećke patrijaršije*. Veselin Masleša.

Orbin, M. (2006). *Kraljevstvo Slovena*. Sezam book.

Purković, M. (1978). *Knez i despot Stefan Lazarević*. Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve.

Rabić, N. (2010). Odnosi Bosne i Srbije u vrijeme Stjepana II Kotromanića. *Historijska traganja*, 5, 165–186.

Radojčić, N. (1935). O arhiepiskopu Danilu II i njegovim nastavljačima. In *Životi kraljeva i arheipiskopa srpskih od arhiepiskopa Danila II* (pp. V–XXIX). Srpska književna zadruga.

Radojičić, Đ. (1948). Doba postanka i razvoj starih srpskih rodoslova. *Istoriski glasnik*, *2*, 21–36.

Radojičić, Đ. (1963). *Tvorci i dela stare srpske književnosti*. „Grafički zavod" u Titogradu.

Rječnik. (1935). *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, obradio T. Maretić, dio XI. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Skok, P. (1973). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, (Knj. treća: poni–Ž). Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Stojanović, Lj. (1927). *Stari srpski rodoslovi i letopisi*. Srpska kraljevska akademija.

Stranjaković, D. (1932). Podaci za bosansku istoriju po srpskim rodoslovima i letopisima. *Narodna starina*, *11*(27), 59–63.

Šanjek, F. (1975). *Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*. Kršćanska sadašnjost.

Šanjek, F. (2003). *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.–15. st.)*. Barbat.

Šidak, J. (1975). *Studije o „Crkvi bosanskoj" i bogumilstvu*. Sveučilišna naklada Liber.

Škrivanić, G. (1974). *Putevi u srednjovekovnoj Srbiji*. Novinsko-izdavačko preduzeće „Turistička štampa".

Šuica, M. (1997). Zavera vlastele protiv kneza Stefana Lazarevića 1398. godine. *Istorijski glasnik*, 1–2, 7–24.

Tadić, J. (1968). Privreda Dubrovnika i srpske zemlje u prvoj polovini XV veka. *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu*, *X*(1), 519–535.

Ternovácz, B. (2019). Crkvene veze između Bosne i kraljevine Ugarske do sredine 14. veka. In E. Duranović, E. Dedić, N. Rabić (eds.), *Bosna i njeni susjedi u srednjem vijeku, Pristupi i perspektive* (pp. 81–99). Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu.

Tošić, Đ. (1998). *Trebinjska oblast u srednjem vijeku*. Istorijski institut SANU.

Trifunović, Đ. (1990a). Letopisi. In Đ. Trifunović, *Azbučnik srpskih srednjovekovnih književnih pojmova* (pp. 143–146). Nolit.

Trifunović, Đ. (1990b). Rodoslovi. In Đ. Trifunović, *Azbučnik srpskih srednjovekovnih književnih pojmova* (pp. 307–308). Nolit.

Vasiljević, M. (2015). Nastanak srpskih rodoslova i letopisa kao posledica političkih i društvenih promena. *Inicijal – Časopis za srednjovekovne studije*, *3*, 95–117.

Vasiljević, M. (2016). Genealogije između istorije i ideologije: primer porekla kneginje Milice. *Istorijski časopis*, *LXV*, 79–99.

Vasiljević, M. (2024). Potomak srpske i ugarske dinastije: Tvrtko Kotromanić i stari srpski rodoslovi. In Z. Nikitović, V. Topalović (eds.), *Srpski srednjovjekovni spomenici iz Bosne i Huma; Proučavanje Čajničkoga jevanđelja* (pp. 539–554). Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske & Srpska pravoslavna mitropolija dabrobosanska.

Veselinović, A. (1995). Granica između Srbije i Bosne u XV veku. In S. Terzić (ed.), *Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena* (pp. 87–100). Istorijski institut SANU.

Živković, P. (1981). *Tvrtko II Tvrtković; Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*. Institut za istoriju u Sarajevu.

Bosnia in the works of medieval Serbian authors

Pavle Dragičević
University of Banja Luka, Faculty of Philosophy, Bosnia and Herzegovina

The study *Bosnia in the works of medieval Serbian authors* examines how the territory of medieval Bosnia is represented within the corpus of early Serbian literature. The research focuses on three genres of Serbian medieval literacy that contain elements of a historiographical character: hagiographies, chronicles, and genealogies. These texts constitute an important part of the preserved narrative corpus of medieval Serbian culture and provide insight into perceptions of the past and relations with neighboring lands. The study investigates the extent, context, and intentions behind references to Bosnia and its rulers in these texts, as well as whether elements reflecting the political, ideological, or cultural positions of the authors and the milieus in which the texts were produced can be discerned. Special attention is given to the narrative and genre-based analysis of the ways in which the image of Bosnia is constructed as a space, a political community, and a historical tradition. Although these sources are limited in terms of historical reliability, they represent a valuable resource for studying the cultural and political concepts and ideologies of medieval society. The primary aim of the study is not to determine the historical accuracy of the data, but to systematize it and examine its function and meaning within the context of medieval Serbian literature. In this way, the research contributes to a better understanding of how medieval Serbian authors constructed representations of Bosnia.

Key words: Bosnia, Serbia, middle ages, narrative, hagiography, chronicles